

Wollman, Frank

Kdo "nasugeroval Evropě mythus o jednotě Slovanstva"?

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.
1961, vol. 10, iss. C8, pp. [348]-361

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/101863>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

FRANK WOLLMAN (Brno)

KDO „NASUGEROVAL EVROPĚ MYTHUS O JEDNOTĚ SLOVANSTVA“?

„Mit zasugerowano Europie.“ Tímto kategorickým soudem uzavírá Stanisław Kolbuszewski své úvahy, které doslova znějí takto: „Mythus o společenství, o jednotě slovanské, zrozený v Čechách na podkladě romantického idealismu v období tragické situace politické národa, zaplavovaného ze všech stran vlnou německou, národa oslabeného, ale obrozujícího se, byl snem o moci. Ale byl také jedním ze zřidel víry v budoucnost, jako jím byl mythus mesianismu pro polskou emigraci. Vnukal českému národu v momentě dějinné tragedie myšlenku o tom, že není osamocený, neboť náleží do okruhu velké slovanské rodiny. Také česká filologie se pokoušela ve své oblasti zdůvodnit romantickou koncepci filologickou. Mythus byl nasugerován Evropě.“¹

„Mythus o jednotném Slovanstvu“ se dá sledovat v západní Evropě už od středověku. Nebudu zde opakovat to, co jsem nedávno probral v hlavních zjevech ve svém Slovanství v jazykově literárním obrození u Slovanů (1958) v první části knihy. Je dnes už známé, že západní Evropa chápala Slovaný jako celek, pokud se seznamovala se všemi nebo aspoň s většinou národností slovanských; to bylo zejména v období humanisticko-barokního slovanovědění. Společensko-politické diferenciacie, které rozrůžňovaly Slovaný od počátku a o kterých slovanské národnosti musely vědět a věděly, unikaly často západoevropským pozorovatelům, pokud nebyli přímo zúčastněni na slovanských národnostech a jejich sporech politickými zájmy. Potridentinská propaganda víry dobře už znala rozdíly, ale přesto představa „plemene slovanského“, rozloženého od Adrie až daleko k ledovým mořím a do Asie, hrála tu značnou úlohu vzhledem k cíli, který propaganda sledovala.

Polsko jako nástupní terén pro získání slovanského východu pro Řím má proto značnou literaturu humanisticko-barokní, kde se tzv. slovanská idea už rozmanitě formuje podle třídní příslušnosti a služebnosti autorů. Humanista Kromer už v druhé polovině XVI. věku rozbíjí báji o příchodu Čecha, Lecha (i Rusa) z jihu, ukazuje na východ, na Sarmatii. Od něho to má a zdůrazňuje nejen básník Kochanowski, ale i český mistr Matyáš ze Sudet těsně před Bílou Horou. Sarnického Annales (1587) přinesly už protestantsky pojatý mesianismus a staly se východiskem už etnograficky pojímané národnosti. „Sarmatismus“ polsko-litevské šlechty jako projev kulturního života je určitá skutečnost. Měl přirozeně i své některé oblasti ideologické a v nich se uplaňovala slovanská složka, protože s teorií příchodu z východu, ze Sarmatie nemohla nebyť disputována blízkost k ruskému a ukrajinskému východu, zejména když běloruské země a část Ukrajiny náležely k Rzeczci pospolité a když nastala tu určitá symbiosa ve třídě šlechticů, vlastníků půdy a privilegií. Mluví se u Poláků samých o „sarmatském umění“, dokonce i „epoše sarmatismu“;² dokazují se

humanisticko-barokní postupy slovanovědné. Politicko-společenská situace je určuje: především turecká nebezpečí, Moskva a druhdy i agrese habsburská. Kořeny toho sledávají se už v XV. a XVI. stol. Ulewiczem;³ nutně z toho sleduje růst tohoto kulturního typu v XVII. století za zesílení humanisticko-barokního vlivu a směru. Dožívání toho je ještě na začátku XVIII. století.

Nám zde běží především o slovanskou ideologii. Sotva kde jinde, nejvýš snad ještě v Charvátsku, pronikla jakási slovanská ideologie hlouběji do společenského života. V charvátské šlechtě působil ovšem „ilyrismus“, ale nebyl politicky jednotný,⁴ jak ukazuje rozdíl mezi orientací Križanićovou (ruskou, východní) a Vitezovićovou (habsburskou). Sama Rzecz pospolita, kterou prakticky politicky představovala především polsko-litevská šlechta, našla se s lidovou masou polsko-litevskou, ruskou a ukrajinskou v jednom táboře před Vídní, jako dvaasedesát let předtím u Chocimě. Společný boj proti tureckému agresoru spojoval Slovany v společných politicko-kulturních tendencích a dával a mravní obsah sarmatismu šlechtického, jak ukazuje době Wojna Chocimska W. Potockého svou hlavní ideou: v boji proti Turkům obrodit se mravně ukládá se především šlechtě, nositelce myšlenky národnosti a státní. Fakt je, že pokud slovanství vystupuje jako ideologická složka nějakého politicko-kulturního typu, že nositelem toho ke konci XVII. století je šlechtická Polska a její zvolený král. Také jedině šlechtická Polska může tím působit na západní Evropu. Pro západní Evropu už je Polska ovšem slovanským východem a myšlenku o Polsce jako bariéře proti Asii už Macchiavelli šíří. Teprve vystoupení Petra I. mění situaci, ale sotva v průměrném povědomí západní Evropy to zakotví určitěji. Dává-li Petr přeložit a vydat Orbiniho *Il regno degli Slavi* z r. 1601, je to nejlepší důkaz, že se ve slovanské ideologii na Rusi mnoho nepokročilo a že Petr nechtěl nic nasugerovat Evropě, ale naopak, že myšlenkami dubrovnického opata z konce XVI. stol. chtěl naopak působit na Slovany, schopné číst slavenoruštinou.

Racionalismus a osvícenství, které se uplatnily v historických pracích kol Ruské akademie věd, přináší ovšem základní poznání do pojetí Slovanstva, diferencovaného už v národnosti, ale západoevropské pojetí „Království Slovanů“ se stále udržuje. Obměňuje se ovšem, když Polska, dosud nositel vůdcovského praporu Slovanů, politicky upadá a když se toto vůdcovství přesunuje mezinárodně na Rusko, mocensky vzrůstající.

Úměrně k vnitřnímu i vnějšímu úpadku Polsky vzrůstá u některých polských vzdělanců mesianistický komplex, který od samých počátků má ústřední slovanskou složku. To probral už historicky Ujejski.⁵ Tato tendence je už dostatečně probádána polskou vědou literární také z jiné stránky; odtud brát je již i některé závěry pro období tzv. baroka. Ulewicz např. praví: „Mesianismus barokový v Polsce — zcela živý a mnohostranný — proto silou faktu živí se, a to ve vysoké míře, také z pokladů dávnějších, v první řadě z bohatství historiografie polské XVI. věku. Ona mu odkázala v dědictví přesvědčení o neobyčejných dráhách, dějích i „znamenístí“ kmene sarmatského (Poláků — Slovanů), ona také dala historický základ jeho ilusím a pohledům na budoucnost. Ta poslední věc nikde se snad neuplatnila tak jasně a pádně jako v oblasti vývoje probíraného pojetí Sarmacie a Sarmatů.“⁶ Nikde u Slovanů slovansko-národnostní složka mesianismu není spojena natolik s nadějí o uskutečnění království božího na zemi. Najde se sice u českých a slovenských evangelíků (u Jakoba, samého Komenského a Béla aj.), najde se také zejména u Charvátů, ale nedostupuje zde té míry jako u Poláků, u nichž za vlivů propagandy víry stává se politickým činitelem. Tím má také živé spoje se západními středisky propagandy, ať jsou to už jezuitská ústředí, ať už v širším rámci římská kurie. Historie Križanićova

dává dostatečný pohled do tohoto politikaření s představami slovanskými v XVII. století až do velké události u Vídni 1683, která je asi předělem.

Ještě u knížete Jablonowského, někdejšího pretendenta na polskou korunu, jehož mládí padá do dozívání kulturního typu sarmatského, najde se jasné spojení s jezuitskou propagandou. Není to náhoda, že chtěl v Praze vytvořit přímo v jezuitském řáde jakousi exposituru své lipské společnosti.⁷

Józef A. Jablonowski je také ten autor, který už v době, kdy německá a ruská věda racionalistická a osvícenská začíná pronikat do slovanského labyrintu, kolportuje ve svých latinsky a francouzsky psaných spisech humanisticko-barokní názory, opřené o Sarmacií jako původu a pravlasti Slovanů, třeba to spojuje také s teorií „ilyrskou“, která společný původ Slovanů líčí metaforou tří bratří (Čech, Lech, Mech); nalézá pro to spojence i mezi českými jesuity. Dokonce i Schlözer za prémii zadal své vědecké cti. Jestli bychom sledovali možnost nějakého sugestivního působení na „Evropu“ v problematice slovanské, bylo by třeba uvážit vliv spisů tohoto bohatého velmože, říšského knížete; jím dirigovaná Societas Jablonoviana v Lipsku a její Acta, poctiváná prémiemi, na svou dobu měla působnost — zejména na západ — značnou. Mínění o původní jednotě Slovanů bylo tu východiskem.

Od Kromera a Bielského do spisu Jablonowského *L'empire des Sarmates aujourd'hui royaume de Pologne* (1742, 1748) táhne se řada spisů, a to polských i cizích, kde se stejně jako u Jablonowského opakují různé báje a teorie o původu Slovanů, ale celkem vracejí se vždy k předpokladu společného původu.⁸ Nemá smyslu zde vypočítávat ani předchůdce ani epigony Jablonowského, ba ani ne antikvářskou produkci německou, dánskou, švédskou a j., která už s racionalistického hlediska řešila právě germánský a v té spojitosti také slovanský. Nám zde běží hlavně o polské spojitosti a o vědomí slovanské sounáležitosti a jeho projevy.

Stačí snad, uvedeme-li zde spis a názory znalce a vydavatele letopisu Nestorova Augusta Schlözera, a to z jeho *Allgemeine Nordische Geschichte* (1772), kde v druhém dílu mluví o slovanské historii; dělí ji na historii Slovanů ruských, polských, českomoravských, ilyrských, uherských a tureckých. Zúčastnil se také na díle, ke kterému dal podle Jagiče také podnět a které vyšlo pod redakcí J. G. Strittera v l. 1771 až 1779 v Petrohradě *Memoriae populorum olim ad Danubium, Pontum Euxinum, Paludem Maeotidem, Caucasum, Mare Caspium et inde magis ad septentriones incolebantium*.⁹ Byzantské zprávy o Slovanech jsou tu poprvé shromážděny; jednotící pojetí pravlasti slovanské je patrné už z titulu. Uvedené publikace svědčí také už o kritických metodách v pracích kol Ruské akademie věd v 70. letech XVIII. století. Přirozeně vědecké metody a názory, panující v Rusku, oplodňovaly už také vývoj v Polsku.

Celkem kritický Adam Naruszewicz ve své *Historii polského národa* (do roku 1386) v 80. letech XVIII. století, když odlišil Slovany od Sarmatů, Skythů, Getů, Gotů, atd., dochází přece ještě k představě pravlasti Slovanů, k prarodině mezi Dněprem a Volhou, Černým a Kaspickým mořem. V bájných postavách Čecha, Lecha, Rusa vidí jen personifikaci národností. Přirozeně už zavrhuje příchod z jihu (teorii ilyrskou); tím ovšem jen zesiluje představu o původní pravlasti společné s představou jednotného kmene, třeba podlehl hypotese o kavkazském původu Čechů, Lachů, Srbů (nikoli však kmenově různém), hypotese, která se ostatně objevuje i u Dobrovského.

Ovšem právě první díl *historie Naruszewiczovy*, kde se potýká s různými staršími názory, vyšel až po smrti Naruszewicze (jinak kyjevského katolického biskupa † 1796); přesto s názory svými na polský a slovanský právěk seznamoval dvorní básník

Stanislava Augusta Poniatowského, loutkového krále Kateřiny II., dvůr a magnaterii. Musily se tu uplatnit politické tendence carského dvora a ovšem už i vědecké vymoženosti druhé generace badatelské kol Ruské akademie věd. Třídní zájmy spojily privilegované šlechtické vrstvy polsko-litevské i ruské a promítly se do pojetí slovanského právěku dvorních a šlechtických spisovatelů.

Také druhý dvorní básník, „komoří“ Poniatowského, Stanislav Trembecki dostal se přímo (zemřel až 1812) do stop slavjanofilů ruských a jejich chápání slovanského právěku. Oslava Minervy Kateřiny II. v jeho básnických listech splývá ve vyzvání jednoty Rusů a Poláků, to je především vykořisťujících tříd těchto národností.¹⁰

Trembecki byl ve svém historickém spisování, které zůstalo v rukopise, a v souběžné publikované tvorbě básnické pod vlivem Naruszewicze a v otázce původu Slovanů zejména závislý na Potockém. Jan Potocki byl mezi šlechtici i v době, kdy aristokracie se oddávala vědám, už z osvícenské módy, výjimkou svým zanícením pro slovanské starožitnosti a obětavostí, s kterou od mladosti nešetřil ani zdraví ani peněz. Jeho metoda („obrácenou metodou“ nazval to Tad. Wojciechowski)¹¹ vedla ho k poznání současného stavu Slovanů a k promítání toho do minulosti. Třeba to byla metoda nebezpečná pro poznání právěku, vedla ho k zachycení mnoha rysů a faktů u Slovanů, které by byly nenávratně zmizely. Tak jeho francouzsky psané cestopisy mají pro dnešního čtenáře větší cenu než jeho hlavní dílo *Essay sur l'histoire universelle et recherches sur celle de la Sarmatie* (4 díly 1789—1792). Vášnivý archeolog, sběratel a excerptor starých zpráv o Slovanech, ač tehdy třicetiletý, je podoběn v mnohém o generaci staršímu Václavu Durychovi a nepodoben o osm let staršímu Dobrovskému v jeho kritické skepsi.

V podstatě diletant, ačkoli značně učený, Potocki dával si úkoly v té době těžko řešitelné jednotlivcem. Z poměrně neznámějšího jeho spisu, kterým je francouzský cestovní deník po Meklenbursku a Pomořanech, zajímá nás dnes nejvíce jeho snaha zainteresovat přímo suverény, vlády a jiné pracovníky na slovanských starožitnostech, z nichž ovšem nejdůležitější jsou mu až v polovici 30. let Lewetzowem odhalené falsifikáty slovanských božstev (u nás ještě Kollár šel v jeho stopách). Falsifikáty dosvědčují naopak, že jejich autoři počítali s názorem o starém slovanském náboženství; tedy to potvrzuje existenci názoru na jakousi jednotu praslovanskou jak u falsifikátorů, tak i u klamaných. Falsifikace odpovídala poptávce. Potocki pátral také po zbytcích jazyka polabských Slovanů, ale neuspěl, a ve svém cestopise podal jen nepřesnou kopii Henningova slovníčku. Ale i tak je dojemná a pozoruhodná jeho snaha seznámit se všemožně i se zbytky a potomky Slovanů. Podle vzoru a na doplnění Stritterových „*Memoriae populorum*“ etc. vydal čtyřiatřicetiletý slovanomil *Fragments historiques et géographiques sur la Scythie, la Sarmatie et les Slaves*“ (ve třech dílech, 4. díl je přetisk jeho *Chroniques, mémoires et recherches pour servir à l'histoire de tous les peuples slaves* z r. 1793). Ačkoli díla vydával v malých nákladech, těšila se pozornosti už pro informativní charakteristiku současných slovanských národností. Propagaci měl také na mysli, jak je vidět např. z jeho politování nad latinským jazykem Stritterových *Memoriae populorum*, který podle něho na Rusi zná jen málo vzdělanců.

Jednotčím pojetím Slovanů chce zde Potocki proniknout od slovanské přítomnosti do minulosti. Politickou aktuální stránku své starožitnické činnosti odhaluje přímo ve své *Histoire primitive des peuples de la Russie* etc. (Petrohrad 1802). Práci věnuje caru Alexandru I. jako představiteli slovanské veleříše a připomíná, že jeho dvacetileté úsilí badatelské a cestovatelské za poznáním Slovanů bylo „*encouragé par l'immortelle Catherine*“.¹²

Politická koncepce kterou zastupoval zejména rod Czartoryských, zdála se být jediné reální i lidem, kteří už byli výrazem rodící se polské buržoasie a svým původem nebo chudobou nemohli náležet k magnaterii. Tak Stanisław Staszic r. 1790, tedy nedlouho před konstitucí 3. máje, bojovník za rovnost lidí a spravedlnost, v „Posledních výstrahách Polsece“ rozhoduje se raději pro samoděržaví, sjednocení Polska s Ruskem, sjednocení, jak se to i v polské terminologii zvalo, „slovanského kmene“ pod jednou korunou: připojuje jen jako podmínku zachování nacionálních a bytových rysů národů takto „sjednocených“. Později v poematu *Ród ludzki*, psaném až částečně v době Kościuszkových bojů s Rusy, sní o federaci národů a států slovanských pod vedením Polsky, ale v posledních částech poematu zve Rusy opět osvoboditeli a dobrodinci Evropy.

To je tedy už v době, kdy se začíná formovat buržoasní polský národ za rozpadu feudalismu a za zániku polsko-litevského státu, v době, kdy zrádná magnaterie a s ní spojená hierarchie za zachování privilegií a potlačení pokrokových reforem prodává vlast sousedům.

Myšlenka o spojení Polska s Rusí mohla se zdát východiskem i vlastencům rázu Staszicova, zejména když byla vyslovena na sněmě v Grodně r. 1793 a byla opatřována důvody starého rodového původu a někdejší jednoty Slovanů.

Charakteristická je v polské rusofilské a carofilské antikvářské společnosti postava Stanisława Sierzeńcewicze—Bohusze, kterého udělala Kateřina II. sotva padesátiletého mohylevským arcibiskupem r. 1782; koncem století byl už metropolitou římsko-katolických církví v Rusku a na návrh Kateřiny po přimluvě Potěmkinově apoštolským legátem a kardinálem. Jak je vidět, „Minerva severu“ vzala do svých rukou i propagandu víry a zapřáhla ji do carského vozu. Tento hierarcha napsal, zdá se, na přání Potěmkinova, jehož přízeň získal překladem gubernské ústavy císaře Kařiny, *Histoire de la Tauride* (1800) k příležitosti návštěvy Kateřiny II. na Krymu. Šafařík hodnotil velmi nízko Sierzeńcewiczevy „*Recherches historiques sur l'origine des Sarmates, des Esclavons et des Slaves etc.*“ (4 díly, St. Petrsb. 1812). Autora povzbuzovala podle vlastního výroku neobyčejná starobylost Slovanů, nikoli jen ohromnost jejich plemene. Druhou část pojednání o Slovanech napsal také polsky a věnoval příznačně kn. Czartoryskému jako potomku knížat Litvy s titulem neméně příznačným pro tu dobu a způsob bádání: O původu Slovanů a mezi nimi litevského národa a jeho knížat v epoše přijetí křesťanství.¹³

Už metropolit Jevgenij r. 1815 připomíná Schlözerovu kritiku *Historie Taurie*, tvrdí, že mezi citacemi byly zprávy nepřesné a lživé, sebrané různými jesuity a nikoli autorem samým. Tak se pokračování humanisticko-barokních postupů, které označují celou tuto dobu slovanského antikvářského studia, potvrzuje i kritikou užitých pramenů.¹⁴ Také Niederle ukázal, jak zde pokračují starší zprávy. Věnování spisů *Izslédovanija o proischoždeniji russkogo naroda* (1818) a *Précis des recherches historiques sur l'origine des Slavons ou Esclavons et des Sarmates etc.* (1824—1825) caru Alexandru s přáním uvídnout v jeho státu, skládajícím se ze Slovanů, bratrské svazky, soulad a důvěru, je jednou tváří Sierzeńcewiczevou. Druhou tváří je obrácen k Římu, k tradicím unifikačním, které přizpůsoboval třídním a státním zájmům.

Politická koncepce rusofilská z doby dělení Polska, zastupovaná hlavně rodem Czartoryských, Naruszewiczem, Trembeckým, Sierzeńcewiczem, dvorem Stanislava Augusta, druhdy i Staszicem a Kołłątajem, měla svůj pendant, jak už bylo řečeno, v politice orientace napoleonofilské. Už r. 1797 podal Henryk Dąbrowski „projekt“ prvnímú konsulovi, plán na povstání, které měla vyvolat polská legie mezi rakou-

skými Slovany; po rozpadu Rakouska měla být vytvořena federace Poláků, Charvátů, Slováků a Uhrů. Napoleonovi záleželo na plánu jen potud, pokud to byla vyhrůžka rakouskému monarchovi, s nímž záhy uzavřel mír v Campo-Formio. Ale přesto se spojovaly s Napoleonem polsko-slovanské sny, které po vytvoření knížectví varšavského dostaly jakési oprávnění. A tak se ideologie slovanská přizpůsobuje Napoleonově politice i u těch, kdo vycházeli z kruhů carofilských, tak např. u Sapiehy. V tištěném cestopise Podróze w krajach sławiańskich (z r. 1811) velebí Napoleona jako „velkého bohatýra“, který spojuje rozdělené „pobratimy“. Dva roky předtím mluvil v Towarzystwu v podobném smyslu Wawrzyniec Surowiecki. Dąbrowski i Sapieha jsou doklady toho, jak se tehdejšímu Západu evropskému se strany polské předkládala slovanská ideologie v politické praxi.

V té době, kdy Potocki vydává hlavní své spisy o starožitnostech slovanských, a kdy Dąbrowski chce se vemluvit do přízně Napoleonovy, Hugo Kołłątaj píše ve věštní olomouckém (1794—1803) rozsáhlý spis *Historia początków narodów słowiańskich*. Teprve pátý díl spisu je věnován Slovanům, předechozí díly shrnují různé humanisticko-barokní zprávy o původu národů po potopě světa, jak to našel v klášterní knihovně, a doplňuje to lživědeckým, dokonce i astrologickým aparátem.

Radikální tvůrce nové ústavy na velkém sněmu a iniciátor měšťanského hnutí i povstání Kościuszkova nepodléhá ve slovanství tolik výkyvům, způsobovaným mezinárodní situací a z toho plynoucím vztahem mezi Poláky a Rusy, jako to bylo u jiných polských patriotů. U něho mesianistický komplex vytváří především fantastický obraz slovanského pravěku, do kterého zahrnuje i Řeky, Góty, Italy, Indy i — Atlantidu.

Až do nemožnosti smělé etymologie — jako ještě o dvě generace později u Kollára, který v té době prožíval dětství na druhé straně slovansko-moravské hranice — a vnitřní potřeba srdce po rozkladu Polska a po oslabení věžňova intelektu vedou racionalistického osvícence do fantastičtějšího slovanského baroka, než je to v rukopisné práci Trembeckého o původu Slovanů, zaměřené politicky na státní spojení Poláků a Rusů. Nebyl by tedy jen Staszic „jakýmsi předchůdcem panslavismu v Polsce“, jak míní Celina Bobińska,¹⁵ kdybychom připustili už anachronický termín panslavismus, který se najde až ve spisu Slováků Herkela z r. 1826 (tedy náhodou v roce smrti Staszicovy), ale je zde, jak jsme již viděli, několik patriotů, kteří z různých politických posic v době rozkladu feudálního hospodářství státu polsko-litevského a vzniku kapitalistické skladby promítají vědomí příbuznosti Slovanů a cit sounáležitosti do problematiky starožitné historické a archeologické vždy s postranním pohledem na tehdejší situaci.

Ujejski už dávno dobře ukázal, jaké změny způsobila v polském mesianismu, který měl vždy hlavní složku slovanskou, vycházející a klesající hvězda Napoleonova. Sleduje tyto zajímavé zjevy až do listopadového povstání.

Nám nyní běží hlavně o dobu přelomu XVIII. a XIX. století a o první vědecké formulace slavistické v Polsku.

Není náhodou, že v okruhu rodů Czartoryských, Potockých a Ossolińských vyrostl Samuel Linde. Kníže Adam Czartoryski, který se svým bratrem Konstantinem byl odveden do Petrohradu po třetím dělení Polska jako rukojmí, stal se od r. 1796 důvěrníkem pozdějšího cara Alexandra, který ho získal záchvatem polonofilství a sliby obnovy polského státu v důvěrném rozhovoru. Jako car udělal Alexander Czartoryského členem tajného komitétu, řídicího státní záležitosti, kancléřem a ministrem zahraničních věcí. Vrtkavá, v podstatě bojácná a pletichářská povaha Alexandrova připravila zástupci liberální aristokracie polské mnohá zklamání, zejména za proti-

hry Napoleona a cara, která se už zjevně projevuje od Slavkova a Tilsitu až do Napoleonova pádu. V době nutné resignace na úřady Adam Czartoryski se věnoval hlavně organisaci školství ve Vilně a vůbec kulturním záležitostem na Litvě; dal tak průchod svým osvícenským zájmům, kde si získal také jméno polského mecenáše stejně jako v oblasti umění.

Myšlenka na polský slovník se rodí v dvaadvacetiletém Lindovi, po otci Švédovi, v Lipsku, kde se seznámil, hlavně prostřednictvím Niemcewiczovým, s pokrokovými polskými šlechtici, především s Ignácem a Stanislavem Potockými. Ale také s Kołłątajem, Dmochowským, Kościuszkem. Pracoval na slovníku už ve Varšavě pod carskými bodáky, pak ve Vídni s podporou hr. Jos. M. Ossoliňského i Czartoryského, užívaje znamenité knihovny Ossoliňských. Pravdu měl Czartoryski, který doporučoval mladému badateli pobyt ve Vídni jako místo, kde nejsnadněji pozná slovanské jazyky a naváže styky s badateli jiných národností slovanských. To se také stalo: Zlobický, Dobrovský, Durych, Voltiggi, Vodník, Stratimirović, Mušicki, Petrović, Lazarević a j. působili už na slovanské názory Lindovy. O tom svědčí nejlépe plán a program jeho slovníku (z let 1801—1802), kde mluví o slovanském jazyku „od Kamčatky do Labe, od Baltického do Jaderského moře, o jazyky, který se rozčlenil v mnohá nářečí, která jsou si však tak podobná jako potomstvo jednoho otce a jedné matky“. Zde také už Linde vyslovil myšlenku, které se přidržel u nás hlavně Jungmann, že je lépe osvojit si příbuzná slova z jiných slovanských nářečí než užívat německých, francouzských a italských. Schválil mu to především Czacki. Názor na jeden slovanský jazyk s mnoha nářečími byl přirozeným dědictvím humanisticko-barokního slovanovědění. Národnosti slovanské se teprve ustavovaly v národy, mnohé národnosti se teprve diferencovaly ze své slovanské základny. Známé je dlouholeté badatelské úsilí Dobrovského ve věci litčtiny i jihoslovanských jazyků. Není možno chápat tento dlouhodobý proces poznávací jako „individualisování slovanského jazyka“. Pravdou je pravý opak: vědecká diferenciacie toho, co se jevilo v přelomu XVIII. a XIX. století celkem, a to nejen Dobrovskému a mnoha jiným Slovanům, zvláště pak mezi Poláky Lindovi. Je tedy mínění Kolbuszewského, že „romantická filologie česká zindividualisovala pojetí jazyka slovanského jako sevrženého celku a národní jazyky slovanské jako odvozené z něho prohlásila za nářečí“ (l. c. 10), nesprávné: jednak proto, že nechápe historicky celý poznávací proces, jednak proto, že fakt, který náleží už racionalistickému slovanovědění a osvícenským počátkům slavistiky, kam náleží ještě i Linde a nejen Dobrovský, klade až do romantiky, a to výhradně české. Právě naopak mohlo by se tvrdit, že je to produkt polského slovanovědění, kdyby nebyly známy staré humanisticko-barokní tradice tohoto názoru, které byly společné Čechům, Polákům, Rusům a jiným Slovanům.

Z téhož prostředí, které bylo živnou půdou slovanských studií Lindových, vyrostl i jiný šlechtický slovanomil, kn. Alexander Sapieha, příbuzný Ad. Czartoryského, který měl za ženu Annu Sapiehovou. Po vzoru Jana Potockého chtěl se seznámit bezprostředně se Slovy, a to především s jižními. Také u něho aktuální politický cíl byl hlavní: chtěl se přesvědčit, jaký mají poměr k Slovanstvu a k Polsce. Jeho cestopis (také původně francouzsky psaný) zachycuje jeho úsilí o všestranné poznání bratří na jihu a zaznamenává leccos kulturně historicky zajímavého z let 1802—1806. Zajímá se o jazyk, ale také o mravy a obyčeje, o fysickou povahu; někdy proniká až k folklorním složkám. Sapieha zdůrazňuje, že společenství obyčejů a jazyka jsou pramenem znaků, podle kterých chce stanovit blízkost pobratimských rodů. Práví: „Jestli by někdo zapochyboval o této jednotě, necht se vypraví do slovanských zemí, necht tam hledá pohostinství u Slovanů, které mu bude jistě prokázáno, jestli za ně

požádá po polsku. Všecky pochyby zmizí, uvítá-li ho Slovan jako bratra, přicházejícího z dalekých krajů.“¹⁸ Sapieha pokouší se také, ačkoli to pokládá za těžké, určit vzájemný vztah slovanských národů a stupeň jejich blízkosti k „slovanskému kořeni“. Činí to jako diletant, který není na výši současné etnografie a jazykovědy, pouští se do směšného etymologizování (podobně jako Potocki a daleko později Kollár aj.), vrací se k báji o Čechu a Lechu atd. Všecko to dohromady dokazuje citové zdroje polského slovanomilství, které zasahuje v přelomu století nejen generaci nejstarší, jako byl Trembecki, Naruszewicz, a střední generaci, vrstevníky Dobrovského, jako byl např. Woronicz, Staszic, Kołłataj, ale i mladší generaci, rovesnickou asi naší generaci jungmannovské. Jsou zde ovšem meceni a iniciátoři, především Czartoryski, který vypravil do Dalmácie také vileňského bohoslovce Bobrowského.

Také pojetí „slovanská literatura“ se najde u Sapiehy jako u jiných jeho současníků (je to termín průběžný a vyskytá se i v titulu druhé nevydané části jeho cestopisu).¹⁷

Pohlédneme-li o desetiletí dále do XIX. století asi k době před dokončením Lindova slovníku (r. 1814), najdeme vynikající Lindův projekt „Towarzystwa Polsko-Słowiańskiego“. Bylo to v témže duchu a zaměření obecně slovanském, které ovládaly Linda hned od počátku; chtěl v slovníkové práci obejmout všecko Slovanstvo: „w obszerniejszym ogólnej Słowiańszczyzny zakresie“.¹⁸ Kníže Adam Czartoryski seznámil se brzy nato (r. 1813) s projektem Lindovým a poznamenal do svého deníku, že tento projekt odpovídá zcela jeho představám, že se sám tou myšlenkou zabýval. Znovu se tímto plánem zabýval r. 1820.¹⁹

Také Kopitar se zabýval myšlenkou slovanské akademie ve Vídni, v jejímž čele viděl Dobrovského. Ten ovšem měl pro to ironický úsměv.

Snad i Linde měl plán na slovanskou akademii už z Vídně. Ovšem tento muž, který byl Slovanem jen po matce, výrazně formuloval už některé slavistické plány, které se uskutečňují až v druhé buditelské generaci. Tak např. podle něho člen polsko-slovanské akademie má povinnost znát jiné slovanské jazyky, později formuloval čtveřici slovanských jazyků, kterou od něho převzal Kollár i s původně polským slovem „wzaimność“. Plán na „slovanskou literaturu“ vyslovil rovněž Linde (chtěl se tu ovšem učít od Dobrovského) a odtud vzal podnět a uskutečnil to teprve Šafařík.

Slovanomilské plány i činy Lindovy mají ovšem jednak oporu, jednak také polskou korekturu ve varšavském Towarzystwu Przyjaciół Nauk. Část slovníku Towarzystwo r. 1802 posoudilo tak, že se žádá polský slovník a ne nějaký Calepinus (mnohojazyčný slovník) a vzalo na sebe sestavit výběr slov jinოსlovanských, kterým by bylo dáno právo zdomácnit v polštině. Ale jinak Towarzystwo bylo proniknuto slovanomilstvím s oněmi výkyvy a usměrňováním, které způsobovala měnlivá sociálně politická situace v protihře cara a usurpátora.

V Towarzystwu na počátku XIX. století vileňský biskup Kossakowski, rovesník Dobrovského, ve své přednášce „Rzut oka na literaturę czeską i związek języków słowiańskich“ (vytištěna až 1804) současně s Lindem pronáší názory o jediném jazyku slovanském. Nebyl tu samotný Linde, kterému tanul na mysli všeslovanský jazyk. Před učenou společností vyvolává Kossakowski obraz budoucí mezoslovanské práce. Práví: „Jestli učenci tvoří ve světě jednu společnost, tím spíše ti, které oživuje jeden duch, jeden cíl vědy, kteří mluví jedním jazykem, kteří jsou pokrevní, jsou bratřími, jsou nejbližšími členy té společnosti a které má spojovat ten těsný svazek bratrský.“²⁰ O sblížení literárních jazyků slovanských a o prospěchu z toho mluví stejně Linde nebo brzy nato Jungmann. Do Čech se odebral sice také z důvodů léčby a úcty k svému patronu Janu Nepomuckému, ale přesto je první, kdo zdůraz-

ňuje v obrozené době důležitost součinnosti mezi polskou a českou literaturou a vědou. Některé projevy českého obrození až přecenil, chtěl je ukázat Polákům na vzor lásky k rodné řeči za podmínek nejtěžších. Do podstaty obrozeného procesu ovšem vniknout nemohl. Církevně katolický názor přes všechno osvícenský nános převládal u něho stejně jako u Woronicze nebo Albertrandiho, kteří v téže době podobným způsobem mluvili o Slovanstvu.

Towarzystwo Przyjaciół Nauk je ohniskem slovanovědného bádání. Tak r. 1808 o mythologii a starožitnostech Slovanů přednášel tam Sierakowski a Aigner o starodávných svatyních, r. 1809 Surowiecki probral možnosti doplnění historie o znalosti dávných Slovanů, r. 1812 Wiesiołowski opět o náboženství starých Slovanů, „starodávných obyvatelů Polska“. V období kongresového království Czaykowski se vrací opět k počátkům Slovanů a Pražmowski o té práci referuje. Rakowiecki přednáší r. 1820 „O stanie cywilnym dawnych Słowian“ a konečně r. 1824 Surowiecki „Śledzenie początków narodów słowiańskich“.

Je to téhož roku, kdy vyšla Kollárova trojdílná Slávy dcera, která se už opírala o tento antikvářský, slovanomilský proud, vycházející z Polska ať přímo, ať přes českou literaturu, jako se oň opírala i básnická tvorba Woroniczova. To jsou věci u nás známé už ze spisů Szykowského, pokud se týče vlastní umělecké tvorby.

Kollár jako starožitník zůstal až do konce života pod vlivem tohoto období polského slovanovědní před r. 1824, před publikováním uvedené rozpravy Surowieckého, která znamená už počátek nového období v slovanských starožitnostech, období Šafaříkova.

Obraz tohoto polského slovanovědní je třeba doplnit ještě aspoň několika daty.

Majewski teorii o původu Slovanů od Indů publikoval r. 1816; stalo se to východiskem etymologických fantasií Krzyżanowského, Rakowieckého i Brodzińskiego. Bandtkie držel se starší teorie o původu Slovanů od Sarmatů a Skythů. Czaykowski přiřkl Skythům původní sídliště v Indostanu, aby spojil skythskou a indickou teorii. Z toho vznikla první polemika se „Západem“, s „Evropou“, a to polemika Czaykowského s anglickým historikem Pinkertonem. Ten tvrdil, že Skythové jsou předky téměř všech evropských národů kromě Slovanů (tím jim ovšem přiřkl podivuhodně jednotný původ) a odmítl názor Czaykowského.²¹ Rakowieckého „Pravda Ruska“ (r. 1820) podala už romantický „náčrt historických zvyků a obyčejů, náboženství, práv, jazyka dávných slovano-ruských a slovanských národů“ (známá je kritika Dobrovského).

Předtím r. 1818 Majewski psal v novém spise o vysoké kultuře starých Slovanů. Zůstaňme při těchto datech, které ukazují vstup starých teorií humanisticko-barokních do romantického období.

Po zřízení kongresového království, když protihráč carův a dočasný realizátor polských mesianistů zmizel v propadlišti dějin, zůstávala jediné polsko-rusko-slovanská politická koncepce Adama Czartoryského; ten se ovšem také snažil staronové mesianistické představy o větší mravní hodnotě Slovanů vtělit v politickou ideologii. Podle něho „každá“ slovanská haluz má hledat nit prvobytné jednoty, má být „biegła w starodawnościach“. Tak píše r. 1819 rektorovi Malewskému (sr. Francev l. c. CXII).

Myšlenku jednoty Slovanstva, vedeného Rusy, kteří nejvíce uchovali z oné prvobytné jednoty, z oněch starožitných kmenových tradic, rozvinul zejména Rakowiecki.

Toto slovanomilství v tehdejším slovanovědní polském se však přece jen liší od oficiálního rusoslavjanismu. Nejlepším dokladem toho je, že v rusko-polských

lózích se velmi záhy přibližuje k těm liberálně šlechtickým a revolučním náladám, z nichž se rodí později děkabrismus.²² Na toto starší polské slovanomilství a slovanovědění navazovala nejen romantická věda polská, ale i česká slavistika, filologie, která odtud zejména brala myšlenku jednoty slovanské za ruského vedení.

Nebudu zde opakovat z české vědecké i literární historie věci známé už z konfrontací Szyzkowského o polských vlivech. Chápání vlivů bez náležitého základu politicko-sociálního je u Szyzkowského ještě pozitivistické; ale materiálu, který potvrzuje vlivy polského slovanomilství tohoto období z přelomu XVIII. a XIX. století je v Polské účasti v českém národním obrození (Praha, I. 1931, II. 1935) hojnost.

Vážným přínosem zde jsou práce Batowského, zejména jeho stať *Historia polityczna jako tło początków filologii słowiańskiej*.²³ Jeho politicko-sociální obraz podkladu pro vznik slavistiky u Slovanů je správný a koriguje už vlastně these Kolbuszewského. Má přítomná studie doplňuje zejména pro českého čtenáře polská fakta z přelomu XVIII. a XIX. století, aby jasněji vynikla nesprávnost these Kolbuszewského.

Každému z toho je jasné, že Poláci v té době mají mezinárodní styky, zejména se západní Evropou, s Francouzi i Němci, styky, o kterých se u Čechů a Slováků v té době dá sotva mluvit. Jestli něco o Slovanstvu vůbec bylo třeba Evropě „nasugerovat“, mohli to ve vytvořené tradici dělat jedině Poláci. Také později za vrcholící romantiky přednášel v Paříži Polák Mickiewicz o slovanské kultuře.

Živý ruch v slovanovědění a navazování styků s jinými Slovanů, zejména z varšavského Towarzystwa v letech 1802—1827 byly vylíčeny už Francevem a Klarnerovou a doplněny citovanými už novými pracemi Batowského a Fiszmana. Vše dosvědčuje iniciativu Poláků. A je to iniciativa záslužná. Nastupující buržoasní národy slovanské vytvářely si ideologicky to, co potřebovaly k svému boji o uplatnění a sebezáchovu. A byli to stejně Poláci jako Češi a jiné porobené slovanské národy. Bylo by historicky nesprávné a také nevděčné nepřiznat Polákům prvenství v období připravujícím romantickou vědu nejen českou, ale i polskou, a tím také i jinოსlovanskou.

Je třeba dalších dokladů? Myslím, že nikoli. Jen pro ilustraci poměrů v Polsku aspoň jeden příklad, kde tehdejší autor zachycuje obecnou náladu v Polsku — ovšem jen ve vrstvě vzdělanců. Z těch vzdělanců je třeba zase vybrat významného muže, který se zabýval slavistickými studii a tím měl vztah také k jiným Slovanům. Na štěstí je tu možno uvést Surowieckého.

To, co Naruszewicz načrtal o slovanském pravěku, dalo podnět Surowieckému k rozpracování problematiky. Vnitřní pathos jeho díla je tentýž jako u Naruszewicze a na tomto ohni zapálil svou pochoděň i Šafařík. Wawrzyńec Surowiecki posílá Janu Pavlu Woroniczovi r. 1807 veřejný list v *Gazetě Warszawské*, který zachycuje polské citové rozpoležení v té době a zdroj slavistické práce i básnických děl. Píše tu: „Když svět hořel v požárech války a lidé se navzájem trápili věštbami o příštích událostech, my v osamocnění ustraní klidní jsme prohlíželi předvěké národy Indu, Kavkazu, Tanaizy i Eridanu. Přebírajíce jejich zlomky, rozmetané tisíci bouřlivými dobami, hledali jsme nejdrobnější stopy, počátky obyčejů, náboženství velikého národa Slovanů. Ta zábava nám byla nejmilejší, stále ukazovala nové půvaby naší nenasytné zvědavosti. Časem, když hřmot zbraně rozšířil poplach až do samých prahů naší samoty, když klidné myslí pronikal smutkem, jediná vzpomínka na slavné věštbě Światowida, na spanilé svatyně mocného Trojglava, na tresty přísného Prove zatlačila v okamžení ten nepřijemný obraz.“²⁴

Že se Surowiecki obrací ve veřejném listě na Woronicze, je zcela přirozené; Wo-

ronicz v té době je pokládán za velkého básníka a přímo za představitele, nositele slovanského vědomí, slovansko-polské mesianistické víry. Ukáží zde krátce jen na poema „Zjawienie Emilki“, které vzniklo v osmdesátých letech XVIII. století (selanka Emilka, psaná k narození neteře 1783 určuje také pravděpodobně smrt dívky a tím i vznik poematu, ve kterém se už zjevuje sestřičce ze zásvěti a věští). Znamé souvislosti s Trémem XV. Jana Kochanowského (vzpomeňme i jeho pojetí umrlé dcerky jako „slovanské Sapfo“) i s Naruszewiczovým „Hlasem umrlych“ jsou jen stupni, na kterých Woronicz vystoupil k vlastní mesianistické tkáni, ve které apokalyptické živly, jak už jich užíval kněz Marek, se obohacují zednářskou symbolikou astrální. Ve výkladech různých „zjevení“ zajímá nás zde zejména problém „Blíženců“. Sotva by někdo držel starší výklad (Francie a Polska), také můj někdejší výklad (Polska a Litva) se mi v době akce Czartoryských zdá málo aktuální a kloním se k názoru, že se tu odráží už oportunní carofilská koncepce, tedy Polsko a Rusko, jak ostatně ovládala později Woronicze v období puławském.

Už v kázání při pohřbu Michala Jiřího Poniatowského (r. 1794) jsou myšlenky slovanomilské, které dostupují síly výrazu básnického (např. mohl by ten národ, tak štědře od přírody obdarovaný pro moc a slávu, kterého celé plémě („ród“) Germánů nebyl s to pod své jařmo sklonit...“²⁵ ... atd.

Od roku 1795 v stálých stycích s rodinou Czartoryských, zvláště v Puławach, se St. Potockým, Jos. Poniatowským, Łubieńským, s bratry Morawskými, s Małachowským aj., skládá svá poemata, mezi nimiž „Świątynia Sybilli“ ho udělala známým nejen u slovanských vzdělanců, ale i cizích.

Poema, věnované Isabelle Czartoryské, celým rámcem lokálně odráží společnost puławskou a její politické zaměření. Pohledy do minulosti Poláků vidí je jako potomky Sarmatů a v historických exkurzech přízpusobenými obrazy hlásá politiku Czartoryských, např. při líčení poselství bojarů po vítězství u Chocimě, usilujících o spojení Rusi a Polska pod vládou Vladislava. Rusofilské motivy jsou na mnohých místech, tj. líčení takových citů příbuznosti Poláků a Rusů, které už přesahují jen carofilskou koncepci. Mesianistická víra ve vítězství sjednoceného slovanského kmene amalgamuje konkrétní reální patriotismus polský a obraz Fenixe vzlétajícího z popela, užitý už knězem Markem, podobně jako už ve „Zjevení Emilky“ má obrysy širší, a to polsko-rusko-slovanské. Poema, které vzniklo v době, kdy se narodil Kollár, stalo se inspirujícím zdrojem Kollárovým — stejně jako Zjevení Emilky svými zjevenými a věštbymi ze záhrobí (Mína Kollárova). Také Woroniczova kázání působila na kázání Kollárova a názor o lidové poesii, jak ho zobecnila přednáška Woroniczova v Towarzystvu (5/5. 1803), byl odtud jedním z ústředních pásem v obrozenském myšlení česko-slovenském. V bohatství poesie lidové vidí Woronicz doklad dávné síly národa, jeho „čistého náboženství a morálnosti“, především pak lásky k společnému hnízdu. Výslovně praví, že „Towarzystwo nasze usiłuje rozciągnąć dobroczynne dary poezji na wszystkie wieki, krainy i pokolenia sławiańskie“.²⁶

V „Assarmatu“, který vzniká v prvním desetiletí XIX. století, vracejí se motivy, známé už ze Svatyně Sybilliny, ale prohlubují se starožitnický podle studií autorových. „Národů sarmatských patriarcha“ žehná tu budoucím pokolením, které přivedl od Tauru a Kavkazu do dunajských krajů. Nedokončený Lech, vzniklý už po napoleonském intermezzu, s hlavní myšlenkou spojení Slovanů („Czegóż jednego ojca dzieiei się klóćcie? Złączie się z sobą a świat roztrąćcie“)²⁷ mohl závodit se „Slávy dcerou“ o význam jakéhosi slovanského manifestu. Básnické odrážení slovanovědných názorů polských v přelomu století XVIII. a XIX. je tu ukázáno s hlediska právě té diskutované ideje o jednotě Slovanů trvám dostatečně a netřeba se zabývat

jinými výtvoři Woronicze samého a jiných. Snad stačí také výčet hlavních prací slovanovědných z té doby.

Vrátíme-li se k citovanému místu z veřejného listu Surowieckého k Woroniczovi, zaujme nás zde jako u jiných polských slovanomilů ono zdůraznění náboženství starých Slovanů, jehož předpokládána jednota spolu s jednotou jazykovou a s církevněslovanou literaturou se stala východiskem nejen v Šafaříkově *Geschichte der slavischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten*, ale také i v Slovanických starožitnostech, kde byla rozvinuta a dokázána myšlenka autochtonnosti Slovanů v Evropě.

Už sto let samozřejmé skutečnosti a vědecké pojetí jednotlivých slovanských národů, slovanských jazyků a slovanských literatur obhajuje Kolbuszewski zcela anachronisticky nehistorickým hodnocením české romantické slavistiky a jakéhosi jejího dědictví, nehistorickým především proto, že zamlčuje vliv a stav počátku polské slavistiky a že české romantické filologii přiřítá „nasugerování“ představ o jednotě Slovanů „Evropě“, což, bylo-li to vůbec třeba, mohlo udělat už předcházející polské slovanovědní, zejména to, které je psané francouzským jazykem, a mohla to ovšem „sugerovat“ i tehdejší básnická tvorba polská, daleko známější v „Evropě“ než chudé začátky české tvorby novodobé. Ale „Evropa“, zejména francouzsky čtoucí vzdělanectvo západoevropské, mělo přesnější zprávy, dokonce z vlastního pramene, už v XVIII. století.²⁸ Diderot, D'Alembert, Laharpe a jiní encyklopedisté mají už celkem správnou představu o Slovanech a jejich národnostním rozrůznění. Bylo by třeba srovnat tyto názory s názory rozšířenými u vzdělaněckého průměru, který jistě podléhal tradičním představám humanisticko-barokním, podle kterých Slované tvoří jakousi masu víceméně jednotnou až už původem ať už souvislými sídly a osudy. Romantická česká filologie do tohoto poznávacího procesu v jeho pozdější fázi ve Francii (od 30. let) velmi málo zasahuje. Zasahují do něho ovšem zase Poláci, především ovšem Mickiewicz svou osobností vůbec a svými přednáškami o slovanských literaturách. Navázal na starší polské slovanovědě i psané francouzsky, zejména na Jana Potockého, v té době už vědecky překonané.²⁹

Poznámky

¹ Stanisław Kolbuszewski, *Zagadnienie pojęcia i terminu „literatury słowiańskiej“*, Z polskich studiów slawistycznych. Prace historycznoliterackie na IV. międzynarodowy kongres slawistów w Moskwie 1958, s. 29.

O stanovisku St. Kolbuszewského k české slavistice napsal jsem již své mínění v souborném referátu *Metodika srovnávací literární vědy slovanské na IV. mezinárodním sjezdu slavistů, Slavia 1959 (28) 170–172.*

Domnívám se, že ve vztazích polsko-českých nemá být nic neujasněného, a to především, pokud se týče slovanství. Používám tedy příležitosti oslavy šedesátky a práce našeho předního badatele o slovanských dějinách a iniciátora velkého díla o česko-polských vztazích, abych připomenul skutečnosti, které uvádějí na míru tvrzení Kolbuszewského. Tím doplňuji to, co jsem napsal už ve Slavii. Trvám, že to přijde vhod i naší širší čtenářské obci, protože někdy i odborníkům s historickým a filologickým vzděláním unikají některé skutečnosti ať už prostě neznalostí ať už nějakým optickým klamem, nesprávným zorným úhlem ap.

² T. Dobrowolski, *Polskie malarstwo portretowe. Ze studiów nad sztuką epoki sarmatyzmu*. (Kraków 1948).

³ Tadeusz Ulewicz, *Sarmacja. Studium z problematyki słowiańskiej XV. i XVI. w.*, Kraków 1950.

⁴ Srv. F. Wollman, *Některé projevy vědomí sounáležitosti a součinnosti slovanské humanisticko-barokního rázu*, *Slavia 1952 (26) 102*, týž *Slovanství 23 n.*

⁵ Józef Ujejski, *Dzieje polskiego mesjanizmu do powstania listopadowego włącznie*, Lwów 193 I.

⁶ Ulewicz I. c. 139.

- ⁷ Srv. Milan Kudělka, L. J. Šeráňík, 1957, str. 44 n.
- ⁸ Srv. Josif Pervoff, Slavjane, ich vzaimnyja otnošenija i svjazi, II (1888), 140 n, J. V. Jagić, Istorija slavjanskoj filologii, S. P. B. 1910, 76 n.
- ⁹ Srv. Jagić, Istorija slavjanskoj filologii, 82—84; srv. také V. A. Francev, Polskoje slavjanovedenje konca XVIII. i pervoj četverti XIX. st., Praga Češskaja 1906, 44 n.
- ¹⁰ Obširně líčí názory Trembeckého podle spisu Eduarda Woronieckého z r. 1913 Zofja Klarnerówna, Słowianofilstwo w literaturze polskiej lat 1800 do 1848, Warszawa 1926, 9 n.
- ¹¹ Srv. Francev, Polskoje slavjanovedenje, 50.
- ¹² Cituji podle Franceva, Polskoje slavjanovedenje, 58.
- ¹³ Srv. Francev l. c. 70 n.
- ¹⁴ Srv. Francev l. c. 71.
- ¹⁵ Celina Bobińska, Szkice o ideologach polskiego oświecenia. Kollątaj i Staszic, 1952, 72; srv. také mé Slovanství, 113.
- ¹⁶ Viz Francev l. c. 81 n.
- ¹⁷ Srv. Francev l. c. 79.
- ¹⁸ Srv. Francev l. c. 108.
- ¹⁹ Je to v listě Bobrowskému, srv. Francev l. c., Priloženija LV—LVI. Píše: „Mam ja dawno na myśli Historiá i Litteraturę wszytkich narodów Słowiańskich.“
- ²⁰ Srv. Francev l. c. 77
- ²¹ Srv. o tom, Francev l. c. 188, Klarnerówna l. c. 35.
- ²² Srv. o tom Klarnerówna, l. c. 16 n, také mé Slovanství, 126 (Slovanská idea v lóžich a tajných spolicích rusko-polských). Srv. také Sam. Fiszman, Z polsko-rosyjskich stosunków literackich w okresie 1800—1830, Z polskich studiów slawistycznych 1958, 100—120.
- ²³ V témže sborníku jako citovaná stať Kolbuszewského a Fiszmanova, a to Z polskich studiów slawistycznych, Prace historycno-literackie na IV. międzynarodowy kongres slawistów w Moskwie 1958, 89—100.
- ²⁴ Překládám podle citátu u Klarnerové, l. c., 32—33.
- ²⁵ Srv. J. P. Woronicz, Pisma rozmaite J. P. Woronicze, Kraków 1832, T. I. 62.
- ²⁶ Pisma rozmaite J. P. Woronicza, T. I. 88.
- ²⁷ J. P. Woronicz, Poezye, Kraków 1832, T. I. 163.
- ²⁸ Srv. např. V. J. Čučmarev, Francuzskije enciklopedisty XVIII. veka ob uspechach razvitija russkoj kul'tury (Po nowym materialam), Voprosy filosofii 1951 (6) 179 n.
- Zde uvedena nová literatura, tak zejména M. P. Aleksejev, Volter i russkaja kultura XVIII veka, Sb. „Volter. Statji i materialy“, 19 n. Izd. Leningr. un. 1947.
- ²⁹ Sr. F. Wollman, Somnia Mickiewiczii, Slavia 1962.

Резюме.

КТО ЖЕ „ВНУШИЛ ЕВРОПЕ МИФ О ЕДИНСТВЕ СЛАВЯН“?

В настоящей статье опровергается положение Ст. Колбушевского, будто чешская романтическая филология внушила Европе миф о единстве славян. Оказывается, что это представление существовало еще в гуманистическо-барочном славяноведении и что с половины XVIII в. и в начале XIX в. развивалось прежде всего в польском славяноведении (Яблоновский, Нарушевич, Ян Потоцкий, Трембекций, Сапега, Шестрженьцевич и др., даже и Коллонтай и Сташиц). Варшавское Товарищество оказывается центром похожих стремлений (Воронич, Коссаковский и др. по Раковецкого, Суrowецкого, Маевского). Понятие славянского языка и его диалектов принадлежит еще предромантической эпохе (Добровский, Линде). Чешская романтическая филология не индивидуализировала это славянское целое, а наоборот дифференцировала его (Юнгман, Шафарик и др.). Под значительным влиянием польских любителей древностей находились Юнгман, Коллар и Шафарик. Добровский был более критическим чем его польские современники (Воронич, Потоцкий и др.), между ним и младшим чешским и польским поколением (Раковецкий, Суrowецкий, Маевский) существовали в научном отношении разногласия. Из старшего польского славяноведения, труды которого писались большей частью на французском языке, именно из Потоцкого исходит Мичкевич в своих парижских лекциях.

Перевод А. Гейловой

Zusammenfassung

WER „HAT EUROPA DEN MYTHUS VON DER EINHEIT
DES SLAVENTUMS EINSUGGERIERT“?

Es wird hier die These von St. Kolbuszewski widerlegt, die böhmische romantische Philologie habe Europa den Mythos von der Einheit des Slawentums einsuggeriert. Es stellt sich heraus, dass diese Vorstellung schon in der humanistisch-barocken Slawistik vorhanden war und dass sie seit der Mitte des XVIII. und am Anfang des XIX. Jahrhunderts namentlich von der polnischen Slawistik (Jabłonowski, Naruszewicz, Jan Potocki, Trembecki, Sapieha, Siestrzeńcewicz u. a., sogar Kollataj sowie Staszic) gepflegt wurde. Das Warschauer Towarzystwo ist das Zentrum ähnlicher Tendenzen (Woronicz, Kossakowski und andere bis an Rakowiecki, Surowiecki, Majewski). Die Auffassung einer slawischen Sprache und deren Mundarten gehört schon der vorromantischen Zeit an (Dobrovský, Linde). Die romantische tschechische Philologie individualisierte dieses slawische Ganze nicht, im Gegenteil differenzierte sie es (Jungmann, Šafařík u. a.). Unter beträchtlichem Einfluss von polnischen Altertümlern standen Jungmann, Kollár sowie Šafařík. Dobrovský war kritischer als seine polnischen Zeitgenossen (Woronicz, Potocki u. a.), mit der jüngeren tschechischen und polnischen Generation ging er wissenschaftlich auseinander (mit Rakowiecki, Surowiecki, Majewski). An die ältere polnische, meist in französischer Sprache geschriebene Slawistik, namentlich an Potocki, knüpfte Mickiewicz in den Pariser Vorlesungen an.

Übersetzt von R. Merta